

Európa 2014

Je možný nový začiatok?

Príspevok jednej skúsenosti

V predvečer európskych volieb 25. mája verejná mienka vyzerá rozdelená medzi tých, ktorí naliehajú na vystúpenie z Európskej únie, a tých, čo pokladajú za zbytočné ísť k volebným urnám, pretože ich hlas de facto nič nezmení. Hoci nechýbajú prívrženci EÚ, vo vzduchu cítiť prevažujúcu frustráciu: Európa už nevyzerá ako centrum, ale ako veľká periféria globalizovaného sveta. Ale, **povedané slovami pápeža Františka, byť „perifériou“ či cítiť sa ňou** – ak sa na vec pozrieme hlbšie – nemôže byť **príležitosťou znovu nadobudnúť pozitívny prístup** a využiť šancu na zmenu?

Ktoré sú faktory tejto zmeny?

Európa sa zrodila a vyrástla z nemnohých veľkých vecí, ktoré poznačili dejiny sveta a svedčia o význame kresťanskej viery v živote ľudí. Takto ich roku 1968 pripomínal don Giussani:

- „hodnota **osoby**, absolútne neuchopiteľná v celej svetovej literatúre;
- hodnota **práce**, ktorá v celej svetovej kultúre – antickej, ale aj v Engelsovi a Marxovi – je chápaná ako otroctvo, zatiaľ čo Kristus definuje prácu ako činnosť Otca, Boha;
- hodnota **matérie**, chápaná ako zrušenie dualizmu medzi vznešeným a podradným aspektom života prírody;
- hodnota **pokroku** ako zmysluplného času, keďže pojem dejín vyžaduje ideu inteligentného plánu;
- **sloboda**. Človeka nemožno vnímať ako slobodného v absolútnom zmysle: keďže predtým nebol a teraz existuje, je bytosťou závislou. Nevyhnutne. Alternatíva je veľmi jednoduchá: alebo závisí od Toho, ktorý tvorí realitu, teda od Boha, alebo závisí od náhodnosti pohybu reality, teda od moci.“

1. Hodnota zjednotenej Európy

Z brázd, vyhlbenej týmito nie početnými, ale veľkými vecami, na ktorých sa historicky zakladá Európa, vyrastá projekt zjednotenej Európy, ako to zdôrazňuje don Julián Carrón: „Čo umožnilo otcom Európy, aby našli ochotu hovoriť spolu a vytvoriť niečo spoločne, a to dokonca

po druhej svetovej vojne? Vedomie, že nie je možné eliminovať protivníka, skresalo ich domýšľavosť, otvorilo ich dialógu, odhalilo naliehavosť vlastných potrieb; odtiaľ sa vytváral priestor pre **prijímanie druhého – s jeho rozdielnosťou – ako zdroj, ako dobro**“ (*la Repubblica*, 10.apríl 2013). **Po druhej svetovej vojne sa vedúci predstavitelia krajín, ktoré donedávna bojovali proti sebe** (De Gasperi, Schuman, Adenauer), rozhodli odsunúť bokom všetku pomstyctivosť alebo túžbu po nadvláde a **položili základy dlhodobého mieru**, zosúladiac jednotlivé ekonomické záujmy.

Aby sme pochopili výnimočný dosah toho, čo sa v tej ťažkej situácii odohralo v Európe, stačí si spomenúť na udalosti po prvej svetovej vojne, po napoleonských vojnách alebo po náboženských vojnách: nikdy nebol nastolený skutočný mier, ale pretrvávalo napätie predznamenávajúce nové vojny. Jednotná Európa má svoj presný a konkrétny bod zrodu – Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ (ESUO) založené roku 1951, všeobecne pokladané za nový spôsob prístupu medzi štátmi. Pri zrode prvého európskeho projektu bola rozhodujúcim faktorom sila myšlienky schopnej zmeniť beh udalostí. Na rozdiel od toho, čo sa deje dnes, cieľ nebol výhradne hospodársky. Táto ekonomická dohoda totiž predstavovala prvý krok k oveľa vyššej méte – k mieru (spolupracujúci a vzájomne obchodujúci partneri nemajú sklon viesť medzi sebou vojnu) a spolu s mierom k vzájomnej pomoci, aby každý mohol hľadať vlastný aj spoločný prospech.

Sledovanie tohto zámeru bolo obnovené počas druhého zlomového momentu súčasnej Európy, ku ktorému došlo roku 1989 pádom berlínskeho múru a bol takisto determinovaný silou ideálu. Málokto na Západe aj Východe by bol pripustil možnosť, že sa mierovou cestou podarí prekonať rozdelenie Európy do dvoch blokov, ktoré takým dramatickým spôsobom poznačilo dejiny starého kontinentu. Václav Havel, ktorý sa neskôr stal prezidentom postkomunistického Československa, vo svojej knihe *Moc bezmocných*, vydanéj roku 1979, písal, že problémom spoločensko-politického života je nadvláda ideologickej lži a že pravdivou odpoveďou na takúto situáciu nie je násilná revolúcia, ani jednoduchá politická reforma alebo obyčajné nahradenie totalitarizmu parlamentnou demokraciou, ale **život, osobný aj spoločenský, založený na hľadaní pravdy**. Z Havlovho svedectva zreteľne vyplýva, že **dejinami hýbu faktory prechádzajúce srdcom človeka**.

2. Kríza

Súčasná kríza „európskeho vedomia“ v súčinnosti s ekonomickou krízou ukazuje, že to, čo zrodilo zjednotenú Európu, nie je viac zreteľným faktom, všetkými uznávaným predpokladom a podmienkou, ako najlepšie čeliť výzvam, pred ktoré nás stavia realita. Ako sa už stalo

v minulosti, aj roku 2014 my Európania **musíme znovu nájsť dôvody pre zjednotenie, ktoré nie je samozrejmé a od ktorého možno aj ustúpiť**. Ako totiž vraví Benedikt XVI., „merateľný pokrok je možný len na materiálnom poli. V oblasti etického vedomia a morálneho rozhodovania nie je však podobná možnosť hodnotenia z prostého dôvodu, že ľudská sloboda je stále nová a musí sa stále znova rozhodovať. **Sloboda predpokladá, že v základných rozhodnutiach je každý človek a každá generácia novým začiatkom**“. Problémy súčasnosti nám pripomínajú, že „aj tie najlepšie štruktúry fungujú len vtedy, ak sú v spoločenstve živo prítomné presvedčenia, ktoré sú schopné motivovať ľudí na slobodné prijatie spoločného usporiadania“ (*Spe salvi*, 24).

Toto je tá veľká príležitosť, ktorú nám Európanom ponúka kríza: znovu nájsť dôvody pre naše „spoločné usporiadanie“. Je to úloha, ktorú nemožno odkladať, a správne nám ešte raz Benedikt XVI. pripomína: „Pretože človek zostáva vždy slobodný a pretože jeho sloboda je vždy aj krehká, **nikdy nebude na tomto svete kráľovstvo definitívne usporiadaného dobra**. Kto sľubuje lepší svet, ktorý by mal neodvratne navždy trvať, dáva falošné sľuby a ignoruje ľudskú slobodu.“ **Inými slovami, „štruktúry pomáhajú, ale samy osebe nestačia. Človek nikdy nemôže byť vykúpený jednoducho zvonku**“ (*Spe salvi*, 25).

Jeden faktor robí túto cestu ešte ťažšou: nemáme niekdajšie vedomie hĺbky ľudských potrieb, ktoré mali otcovia zakladatelia, vytratil sa ideál a prevládla prospechárska logika.

Ísť ku koreňom krízy a snažiť sa **pochopiť všetky faktory zohrávajúce úlohu je jediná cesta, ako znovu nájsť vedomie, ktoré dnes Európa potrebuje**. Pre nás Európanov sa stalo životne dôležité otvoriť debatu o prítomnosti a budúcnosti starého kontinentu a zhodnotiť, či doterajšie pokusy boli dostačujúce vzhľadom na povahu krízy. To sa týka tak ekonomiky, ako aj výziev antropologickej povahy. Predstava, že závažné antropologické otázky možno riešiť právnymi nástrojmi, je rovnako neúčinné ako iluzórne. Ako je zjavné **zoči-voči najradikálnejším problémom ľudskej existencie, sa riešenie „nedosahuje len samotným riešením problémov, ale zameraním sa na povahu subjektu, ktorý čelí problémom**“ (don Giussani, 1976).

Opomínanie tohto aspektu leží v základoch krízy ľudskosti, ktorá oslabila vedomie sledovaných cieľov. Takto sa časom prostriedok (ekonomika, zisk, financie) stal účelom a európska hospodárska únia sa zmenila na obyčajný kompromis nevyhnutne protikladných záujmov. Znovu na povrch vyplávala Európa jednotlivých štátov, ktoré dnes na seba nestrieľajú delami, ale bojujú ekonomickými a finančnými zbraňami, a ktoré sú rozdelené vo všetkých podstatných otázkach: vzťah s krajinami Stredomoria, ilegálne prisťahovalectvo, dlhy voči druhým krajinám, operácie na zachovanie mieru, solidarita s partnermi, ktorí sa nachádzajú v najväčších ťažkostiach.

Strata ideálu a elánu ako aj strata jasného vedomia cieľov ovplyvnila tiež fungovanie Európy ako inštitúcie: európske orgány sa rozrástli do prehnaných rozmerov, vytvoriac akési technokratické monštrum, ktoré akoby sa rozhodlo prispôbiť realitu vlastným potrebám. Preto sú európske štruktúry stále viac vnímané ako neefektívne: ak do roku 2008 (to jest do vypuknutia krízy) bolo hodnotenie dôveryhodnosti európskych inštitúcií veľmi pozitívne, kladnejšie ako hodnotenie národných štátov, dnes podľa prieskumov 70% európskych občanov pokladá európske štruktúry (komisiu, radu, parlament) za nevyhovujúce potrebám jednotlivcov a spoločnosti.

Podľa Josepha Weilera, jedného z najuznávanejších odborníkov na európske dianie, Európa trpí politickým deficitom. Chýba autentický politický život, pretože chýba rozmer ideálu; keďže sa všetko stavilo na ekonomiku, ktorá však nezaznamenala obrat k lepšiemu, ľudia sa pýtajú: „Načo je dobrá Európa?“

Zároveň je na vzostupe predstava o Európe ako o priestore kultúrneho a politického relativizmu so štruktúrami, ktoré sa snažia legalizovať či dokonca pokladať za zdroj práva každý individuálny nárok, bez prihliadnutia na otázku, čo je ľudská osoba.

Majú teda pravdu euroskeptici, ktorí chcú opustiť Európsku úniu, lebo považujú za mylný a prekonaný sen otcov zakladateľov?

3. Osoba – podmienka pre Európu

Existuje východisko? Áno, a je ním nový štart z pozície, ktorá splodila Európu a zjednotenú Európu. Ekonomické záujmy samy nestačia na nový štart, treba nanovo odhaliť „že druhý je dobrom, nie prekážkou pre naplnenie nášho ja, tak v politike ako v osobných a spoločenských vzťahoch“ (don Carrón). Buduje len „láska v odlesku pravdy, ktorá sa nachádza v každom človeku. Je to faktor mieru, budovania ľudského príbytku, domu, ktorý sa môže stať útočiskom aj v krajnom zúfalstve“ (don Giussani, 1995).

Primerané vedomie ľudskosti, teda toho, čo je podstatné pre realizáciu jednotlivcov a národov, sa dá znovu nadobudnúť na miestach, kde sa opäť prebudí ja každého človeka, kde dostane vzdelanie o primeranom vzťahu k realite (nech je akákoľvek), kde mu bude umožnené existenciálne pochopiť centrálnosť, jedinečnosť a posvätnosť každej osoby. Tu vstupuje do hry dvetisícročná skúsenosť kresťanského spoločenstva a všetky spoločenské skutočnosti inšpirované laickými a náboženskými ideálmi. Len koncepcia človeka ponímaného ako neredukovateľná skutočnosť, „vzťah s nekonečnom“ (don Giussani), môže spojiť dokopy osoby rôznych etník, spoločenského pôvodu, kultúry, náboženstva a politického presvedčenia s reálnou šancou na zjednotenie, ktoré zruca každé geto a stane sa nositeľom vývoja.

Vychádzajúc z týchto znepokojujúcich otázok treba nastoliť široký dialóg o tom, kadiaľ sa má EÚ uberať v najbližších rokoch, zapojiť do diskusie všetkých občanov a predovšetkým budúce generácie, ktoré už teraz opúšťajú svoju vlasť a cítia sa ako doma všade, kam idú za štúdiom alebo prácou.

Toto sa významne odráža na inštitucionálnej úrovni. V prejave, ktorý Benedikt XVI. mal pôvodne predniesť roku 2008 na rímskej Univerzite La Sapienza, pápež vyjadruje súhlas s filozofom Jürgenom Habermasom, „ktorý hovorí, že legitímnosť ústavy vyviera z dvoch prameňov: z rovnoprávnej politickej participácie všetkých občanov a z rozumnej formy, v ktorej všetky politické rozpory sú vyriešené. Ohľadom ‚rozumnej formy‘ poznamenáva, že ňou nemôže byť iba boj o aritmetickú väčšinu, ale že musí byť chápaná ako **argumentačný proces citlivý na pravdu**‘, čiže **v nepretržitom napätí pri hľadaní každej iskierky pravdy vykresanej počas stretnutia s druhým človekom**. Pravda totiž nie je nikdy vlastníctvom jednotlivca, ktorou sa možno oháňať ako kyjakom proti druhým, ale vypláva na povrch v dynamike ľudského stretnutia: **‚Pravda je vzťah!‘** Veď je zjavné, že každý z nás dospieva k pravde a vyjadruje ju vychádzajúc zo seba: z vlastnej histórie a kultúry, zo situácie, v ktorej žije, atď. To neznamená, že pravda je premenlivá a subjektívna – to určite nie. Znamená to, že pravda sa nám dáva spoznávať vždy a výlučne ako cesta a život“ (pápež František, List Eugeniovi Scalfarimu, *la Repubblica*, 11.september 2013). Toto rozptyľuje relativizmus, zachraňujúc presne to, čo by relativizmus chcel zhodnocovať – rozdielnosť, odlišnosť.

V závislosti od miery, s akou sa budeme odvolávať na neobmedzovanú skúsenosť človeka, je možné stavať európsku politiku nie na strete protikladných záujmov a na relativizme ústiacom do nihilizmu, do ľahostajnosti všetkých voči všetkému, ale na **používaní rozumu „citlivého na pravdu“** a na **reálnom pohľade uznávajúcom druhého ako dobro pre seba a nie ako hrozbu**. Ako píše pápež František, „naše úsilie nespočíva výlučne v činoch alebo osvetových či podporných programoch, ale v prvom rade je založená na *pozornosti* voči druhému, ktorého ‚pokladá za vec jednotnú so sebou samým‘. Táto pozornosť lásky je začiatkom skutočnej starosti o jeho osobu a od nej sa odvíja skutočná túžba hľadať jeho dobro“ (*Evangelii Gaudium*, 199).

V tomto zmysle by európske inštitúcie mali byť prvé, ktoré **sa budú utvárať s cieľom poskytovať reálnu pomoc - subsidiaritu**. To by podporilo zodpovednosť každého (osôb, spoločenských skupín, štátov) a pomohlo **vyhnúť sa ilúzii, že riešenia vždy a v každom prípade prichádzajú zhora**.

Európa, ktorá by pochopila toto, by nemala viac tendenciu uzatvárať sa voči prísťahovalectvu, nepraktizovala by iba úsporné opatrenia, ale aj solidárnu ekonomiku, neuchyľovala by sa k nereálnym a ahistorickým nacionalizmom, nepresadzovala by zákony zamerané na spretrhanie všetkých väzieb a pestujúce posadnutosť novými právami jednotlivcov, neposkytovala by záruky pre nepriateľstvo voči náboženstvám, najmä voči kresťanstvu (odmietajúc práve to, čo v minulosti vybudovalo Európu a urobilo ju veľkou).

„Zavše sa pýtam seba, kto sú tí, ktorým v dnešnom svete naozaj leží na srdci, aby **oživil procesy prispievajúce k vybudovaniu národa, a nezameriavajú sa na dosiahnutie okamžitých výsledkov obmedzených na vytĺkanie rýchleho a prchavého politického kapitálu**, lebo takýto prístup nebude ľudskú plnosť. Dejiny ich možno posúdiť podľa kritérií, ktoré ohlasoval Romano Guardini: „Jediným vzorom, podľa ktorého možno úspešne zhodnotiť niektorú epochu, je pýtať sa, do akej miery sa v nej rozvinulo a dosiahlo autentické zdôvodnenie *plnosti ľudskej existencie*, v zhode s osobitým charakterom a *možnosťami* danej epochy.“ [...] Ako veriaci sa cítime blízki aj k tým, ktorí sa síce nehlásia k žiadnej náboženskej tradícii, ale úprimne hľadajú pravdu, dobro a krásu, ktorí teda podľa nás nachádzajú svoje najvyššie vyjadrenie a zdroj v Bohu. Cítime ich ako vzácných spojencov v úsilí o obranu ľudskej dôstojnosti, pri budovaní mierového spolunažívania medzi národmi a pri ochrane stvorenia“ (*Evangelii Gaudium*, 224.257).

Tu treba hľadať podstatný príspevok, ktorý viera môže dať verejnému životu, „rozširiac myseľ“, ako nám pripomenul Benedikt XVI. **Prínos kresťanstva je predovšetkým vo výchove k nazeraniu na realitu vo všetkých jej faktoroch**, a teda k znovu získaniu pôvodného nadšenia pre ideál, ktoré sa časom zakalilo. Toto je skutočne naliehavá potreba dneška.

Ak Európa neostane hluchá k tejto výzva, môže znovu povstať a dúfať, že sa opäť stane „novým svetom“, príkladom a vzorom pre všetkých. Príspevok, ktorý znovuzrodená európska kultúra môže ponúknuť svetu, spočíva v **opätovnom nastolení centrálnej otázky, čo robí z ľudskej bytosti to, čím je a čím sa cíti**.

Marec 2014

COMUNIONE E LIBERAZIONE